

Vervlaamsing en democratisering van de katholieke partij : de invoering van de standenvertegenwoordiging in het arrondissement Mechelen (1914-1921)

Deel 3 : Verdeeldheid tijdens het verkiezingsjaar 1921

Herwig DE LANNOY

Toen de democratische beweging ten gevolge van de schok van de Eerste Wereldoorlog en de ontwrichte sociaal-economische verhoudingen, over heel het Vlaamse land de terugslag ondervond, liet deze zich ook voelen in de katholieke partij te Mechelen. Arbeiders, boeren en middenstanders eisten krachtiger dan tevoren politieke medezeggenschap. Zoals elders poogden de progressieve flaminganten, verenigd in het Katholiek Vlaams Verbond, de partij „volks en Vlaams” te krijgen. Zij drukten er in mei 1919 in de Grondwettelijke Katholieke Associatie van de stad Mechelen de standenvertegenwoordiging door. De partij werd aldus de politieke vereniging van de drie erkende georganiseerde belangengroepen of „standen” : werklieden en bedienden ; landbouwers en hoveniers ; middenstanders en hogere beroepen.

De flaminganten bleken vastberaden de hervorming over heel het arrondissement te willen doorvoeren. Doch toen een aantal radicale fransgezinden zich te Mechelen afscheurden en zich in de Katholieke Nationale Associatie verenigden omdat het Vlaams minimumprogramma door de hervormde partij in augustus 1919 werd onderschreven, werden de flaminganten, uit vrees voor een uitbreiding van de scheuring, gedwongen tot een voorzichtiger houding. De reorganisatie op arrondissementeel vlak kwam daarmee op de lange baan.

Bij de wetgevende verkiezingen van november 1919 bleek dat het overgrote deel van het katholieke kiezerskorps de hervormde associatie steunde. Maar in de stad Mechelen stonden de fransgezinden vrij sterk. Het verkiezingsjaar 1921 zou een nieuwe belangrijke uitdaging zijn...¹.

1. Aldus het eerste en tweede deel van dit artikel, verschenen in beide vorige nummers van *Wetenschappelijke Tijdingen*. Uitvoeriger is onze licentiaatsverhandeling *De standenvertegenwoordiging in de katholieke partij : Mechelen van 1914 tot 1932-’36*, Leuven 1984.

Lijst van afkortingen :

AKAM : Archivalia i.v.m. de katholieke arbeidersbeweging te Mechelen (1884-1942), bewaard op het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC) van de K.U. Leuven.

AMFM : Archief Aartsbisdom Mechelen, Fonds Mercier

DS : *De Standaard*

DV : *De Vlag — Le Drapeau*

Een gespannen electorale sfeer vanaf eind 1920

Met het oog op een betere verspreiding van de ideeën over de standsorganisatie en de Vlaamse kwestie dachten verschillende progressieve katholieken reeds vlak na de Wapenstilstand aan een eigen publikatie². Door financiële en praktische problemen duurde het nog tot 25 december 1920 vooraleer het eerste nummer van het weekblad *Het Volksbelang* op de markt kwam³. In de beheerraad zetelden volksvertegenwoordiger Ph. Van Isacker, gemeenteraadslid A. Verdellen, rijksambtenaar E. Clottens, meubelmakersgast F. Volders, hoogstwaarschijnlijk ook leraar A. Verbist, allen actief in de Mechelse arbeidersbeweging, en verder erehoofdinspecteur van het lager onderwijs J. Van der Perren⁴.

Het Volksbelang werd aangekondigd als het „orgaan der Vlaamse partij en der christene werken”. Het richtte zich inderdaad in de eerste plaats tot de christelijke werklieden en progressieve flaminganten. Naast het sociale engagement, gebaseerd op de encycliek *Rerum Novarum* uit 1891, was de Vlaamse beweging de belangrijkste pijler. Niet alleen werd van bij het begin het minimumprogramma hardnekkig verdedigd, het blad reageerde tevens zeer fel tegen de *Amitiés Françaises*. Deze kring, die omstreeks november 1920 in Mechelen gesticht was, verkondigde openlijk de solidariteit en zelfs een zeker verwantschapsgevoel met de taalgenoten uit Frankrijk, en werd aldus onmiddellijk het boegbeeld van de onverzettelijke fransgezindheid. Hij werd zowel door *Het Volksbelang* als door de *Gazet van Mechelen* als een groot gevaar aangezien, en kreeg het verwijt op godsdienstig gebied een „verraderlijk-neutrale” houding aan te nemen. De rol van een aantal vrijzinnige, hoofdzakelijk liberale politici bij het ontstaan van de *Amitiés Françaises* versterkte de vrees dat de kring een instrument was van de „anti-katholieken”⁵.

EVB : Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, 2 dln., Tiel-Utrecht, 1973-'75

GVM: *Gazet van Mechelen*

HV : *Het Volksbelang*

MW : Mechelse Werkliedenbond (stad)

PD : Papieren Dessain (*Correspondentie*), op SAM

SAM : Stadsarchief Mechelen

2. Op de eerste naoorlogse vergadering van de Mechelse Werkliedenbond van 3 juni 1919 kwam dit plan uitvoerig aan bod, maar het werd om financiële redenen niet haalbaar geacht (*MW*, *Bestuursvergadering*, 3 juni 1919, AKAM, nr. 8).

3. *HV*, 25 dec. 1920, 4 p. Op 9 januari 1921, p. 1 meldde het blad triomfantelijk reeds zo'n 2500 lezers te bereiken. Het is echter niet duidelijk hoeveel lezers het rekende per verspreid nummer.

4. Verbist werd als lid van de beheerraad wel vermeld in een vlugschrift, gericht aan de geestelijken, de standen, het Katholiek Vlaams Verbond en de jeugdverenigingen, maar niet in het pamflet *Een nieuw weekblad*, beide SAM, *Het Volksbelang* (1920-'21).

5. *HV*, 25 dec. 1920, 1; 23 jan. '21, 1; 29 jan. '21, 2; 3 april '21, 1; 10 april '21, 1; 17 april '21, 1; 24 april '21, 1; *GVM*, 9 nov. 1920, 2.

Naarmate de standenvertegenwoordiging in de diverse katholieke associaties vaste voet kreeg⁶, kwam het Katholiek Vlaams Verbond steeds losser te staan van de partijpolitiek, temeer omdat het zichzelf niet beschouwde als een louter politiek organisme. Door de hervorming vormden de progressieve flaminganten een belangrijke groep binnen de politieke verenigingen, zodat de Vlaamse eisen „langs de meer bezadigde en wettige weg der volksvertegenwoordiging” gerealiseerd konden worden, „langzaam, al te langzaam misschien, maar toch zeker”⁷. Precies deze poging om langs de „trage” parlementaire weg de Vlaamse kwestie dichter bij een oplossing te brengen, zou echter het ongeduld binnen het Verbond mettertijd doen toenemen. Uiteindelijk zou het minimumprogramma er niet meer aanvaard worden als een „bevredigende basistekst”. Deze evolutie zou in het voorjaar van 1924 leiden tot een grondige reorganisatie van het Katholiek Vlaams Verbond.

Inzake de vete tussen de Grondwettelijken en de Nationalen was het half september 1920, ondanks de briefwisseling van Dessain met een aantal afgescheurden sinds eind juli, nog niet gekomen tot rechtstreekse onderhandelingen. In een poging de Grondwettelijken tot meer toegeeflijkheid te dwingen, schakelde de voorzitter van de Nationale Associatie J. Ortegat kardinaal Mercier in, van wie hij wellicht minstens morele steun verwachtte. Op 18 september 1920 zond hij aan Mercier afschriften van de briefwisseling met Dessain, en vroeg hij om advies. Mercier speelde het dossier door aan vicaris-generaal L.Y. Legraive, die op 22 september de feiten op een rij zette en besloot: „Nous sommes loin de l'accord souhaité”⁸.

Mogelijk reeds eind september, en ten laatste in november 1920, stelde Mercier aan beide partijen een scheidsgerecht van een neutraal persoon of comité voor. Op 6 december 1920 hadden bankbeheerder J. Ortegat, advocaat J. De Glas en gemeenteraadslid Dr. C. Tambuyser als afgevaardigden van de Nationalen een onderhoud met Mercier. Tijdens deze bijeenkomst werden een aantal basisvoorwaarden voor een hereniging op papier gezet en aan de Grondwettelijke Associatie kenbaar gemaakt. Aangezien er, behalve het voorstel om het geschil door een scheidsgerecht op te lossen, geen nieuwe elementen naar voren

6. Zo keurde de kantonale associatie van Mechelen haar nieuwe statuten officieel goed in de algemene vergadering van 19 december 1920. Toen werd tevens opgeroepen tot het stichten van een katholieke vereniging in elke gemeente, wat in de eerste maanden van 1921 navolging vond in o.a. Leest en Ruisbroek (*GVM*, 20 dec. 1920, 2; 22/23 jan. '21, 2; *HV*, 26 feb. '21, 3).

7. *HV*, 29 jan. 1921, 2. Ook tijdens de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 verklaarde het Verbond dat zijn leden wel hun invloed gebruikt hadden bij de samenstelling van de kandidatenlijst, maar voor het overige optraden als afgevaardigden van hun stand, en niet als vertegenwoordigers van het Verbond (*Aan de Mechelsche bevolking*, SAM, V 390 (3), *Pamfletten*).

8. Voor een vrij volledig dossier van de briefwisseling tijdens het overleg cfr. AMFM, nr. 66, *farde Querelle de groupes à Malines*. Bovendien is in deze *farde* een tweetalige brochure *Onze onderhandelingen met de Grondwettelijke Vereeniging* te vinden, die begin april 1921 uitgegeven werd door de Nationalen, met een aantal brieven en eigen commentaar.

kwamen, liet de Grondwettelijke Associatie weten het programma niet te kunnen aanvaarden⁹. De Nationalen bleven echter op hun standpunt.

In een poging de onderhandelingen uit het slop te halen deed Mercier eind januari 1921 nieuwe voorstellen aan beide partijen, want „dans un but supérieur d'union, à l'effet de grouper toutes les forces catholiques, il est proposé de ne présenter qu'une liste unique aux prochaines élections communales”. Alle Mechelse katholieken zouden zich volgens zijn voorstel verenigen rond een gezamenlijk, maar vaag programma waarin enerzijds het activisme en de administratieve scheiding van België veroordeeld werden, en anderzijds de gelijkheid van beide landstalen werd geëist. Voor het overige zou elke kandidaat het programma van de eigen groep verdedigen. Bij onenigheid zou minister van staat Segers optreden als scheidsrechter.

Met dit laatste waren de Grondwettelijken alvast niet zo gelukkig. Advocaat Paul Segers uit Antwerpen was sinds 1900 volksvertegenwoordiger. Hij had als vertrouwensman van de conservatief Charles Woeste deze in 1918 opgevolgd als voorzitter van de Federatie van Kringen, die verschillende arrondissementele kiesverenigingen groepeerde. In maart 1914 had hij het wetsvoorstel-Franck-Van Cauwelaert over de vernederlandsing van de Gentse universiteit goedgekeurd bij de behandeling in de afdeling van de Kamers, aangezien ook hij zich, zoals alle Antwerpse katholieke gekozenen, tot een positieve houding had verplicht. Maar in oktober 1919 was hij vrijwel de enige Antwerpse katholieke volksvertegenwoordiger die het minimumprogramma verwierp¹⁰. Al schreef hij op 27 januari 1921 inzake de scheuring te Mechelen aan Dessain dat „la solution souhaitable devrait impliquer le retour des dissidents dans le giron de l'association”¹¹, toch bleven er grote reserves tegenover Segers bij vele progressieven. Maar hij werd als tussenpersoon uiteindelijk toch geduld. Met het optreden van Segers als scheidsrechter in het geschil beschouwde Mercier zijn rol van onderhandelaar als beëindigd, al bleef hij de zaak nauwgezet volgen¹².

Aangezien de voorstellen van Mercier van eind januari de feitelijke erkenning van de autonomie van de Nationale Associatie impliceerden en de afgescheurden op dit punt geen enkele toegeving wilden doen, lieten burgemeester Dessain, leraar A. Verbist en tuinbouwkundige E. Van Slagmolen op 22 februari

9. De bereidheid tot onderhandelen was niet erg groot bij vele progressieve flaminganten. Zij stelden dat de Grondwettelijken niet moreel verplicht waren naar de onderhandelingstafel toe te stappen, „aangezien ieder katholiek zich in de associatie als eenvoudig lid kan laten inschrijven” (aldus elektricien Victor Laurent in MW, *Bestuursvergadering*, 9 dec. 1920, AKAM, nr. 8).

10. Over Segers (Antwerpen, 1870-ald., 1946), cfr. W. VAN DEN STEENE, *Segers, Paul, EVB*, 1403.

11. Segers vroeg zich hierbij wel af: „Sera-t-il possible d'arriver à ce résultat en une étape?” (Segers aan Dessain, 27 jan. 1921, SAM, PD, 1919-'20-'21).

12. Hulpbisschop De Wachter aan Dessain, 28 jan. 1921, 6 feb. '21; Segers aan Ortegat, 5 feb. 1921; Segers aan Dessain, 8 feb. '21, SAM, PD, 1919-'20-'21.

als afgevaardigden van de Grondwettelijke Associatie aan Segers weten dat een akkoord op deze basis niet mogelijk was. Een arbitrage leek hen bijgevolg nutteloos. Toen de Nationalen er begin maart mee dreigden bij de gemeenteraadsverkiezingen met een eigen kandidatenlijst te zullen opkomen, deed Segers een ultieme poging om nog vóór 24 april een eenheidslijst te bekomen.

Het principe van een eenheidslijst was Segers ingegeven door hulpbisschop De Wachter, met de goedkeuring van Mercier. Concreet stelde Segers op 7 maart aan beide partijen voor dat de Nationalen het recht zouden krijgen op een aantal eigen kandidaten op de lijst van de Grondwettelijken. De Nationalen zouden niet verplicht worden vóór de verkiezingen zich in de schoot van de Grondwettelijke vereniging te laten opnemen, maar zij zouden nadien mee onderhandelen over de samensmelting van beide associaties¹³.

Toen de burgerstand binnen de hervormde associatie echter op 11 maart eiste dat alle kandidaten aan de goedkeuring van de eigen algemene vergadering zouden onderworpen worden, stelden de Nationalen dat zij geen boodschap hadden aan het oordeel van de Grondwettelijken. Meteen maakten zij aan Dessain de namen bekend van vijf eigen kandidaten. De Grondwettelijke burgers beslisten tenslotte op 18 maart voorlopig geen verbond meer na te streven met de Nationalen. Tevens duiden zij de eigen kandidaten aan, zodat de kans op een eenheidslijst definitief verkeken was¹⁴.

Op 30 maart 1921 maakte Ortegat aan Mercier een voorlopige lijst van 27 kandidaten bekend voor de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april. Mercier kon enkel wensen dat „dans la campagne électorale qui s'ouvre, vous apporterez à l'égard de vos anciens compagnons de lutte la plus grande réserve et la plus grande modération”, maar al snel bleek dit een ijdele hoop te zijn¹⁵.

De gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 en de gevolgen ervan

Ingevolge de aanslepende onderhandelingen met de Nationalen maakte de Grondwettelijke Associatie van Mechelen pas op de algemene vergadering van 6 april 1921 haar programma en de definitieve lijst met 27 kandidaten officieel bekend. De burgers en de werklieden hadden elk recht op elf kandidaten, terwijl de landbouwers, die minder sterk stonden in de stad, zich tevreden moesten stellen met vijf plaatsen. In een gematigd programma was inzake de Vlaamse kwestie enkel sprake van een „rechtvaardige oplossing van het talen-vraagstuk in het kader der Belgische eenheid”. Aldus werd getracht de Na-

13. Dit blijkt uit : De Wachter aan Dessain, 6 feb. 1921, SAM, PD, 1919-'20-'21.

14. Volgens *GVM*, 21 maart 1921, 2, gebeurde dit met 86 stemmen tegen 35 bij 5 onthoudingen.

15. Over de onderhandelingen zie ook *GVM*, 5/6 maart 1921, 2 ; 19/20 maart '21, 2 ; 26/27 maart '21, 2 ; 30 maart '21, 2 ; *H.V.*, 3 april '21, 2.

tionalen de wind uit de zeilen te nemen. Dezen hadden alle verkiesbare plaatsen op hun lijst toegewezen aan gewezen of aftredende schepenen en gemeenteraadsleden, allen advocaten of geneesheren¹⁶.

Zowel de Grondwettelijken als de Nationalen probeerden, net als in 1919, tijdens de kiescampagne de stilzwijgende goedkeuring te verkrijgen van de geestelijke overheid. Kardinaal Mercier bleef echter ook in zijn persoonlijke antwoorden op verzoeken om advies trouw aan de „impartialité bienveillante à l'égard des deux listes catholiques, sans en patronner une à l'exclusion de l'autre". Hij betreurde overigens openlijk dat sommige geestelijken zich hieraan niet gehouden hadden¹⁷. Maar de Grondwettelijken waren niet zo gelukkig met de suggestie van Mercier dat iedere katholiek in volle gerustheid van geweten vrij mocht kiezen tussen de twee lijsten. Dit ontkrachtte namelijk hun bewering dat stemmen voor de Nationalen een moreel onverantwoorde daad was, aangezien zulks de kans op een socialistische burgemeester, die zeer reëel was, aanzienlijk vergrootte¹⁸.

In Lier was het niet tot een scheurlijst gekomen. Een volledige lijst van 19 kandidaten was er samengesteld volgens de standenvertegenwoordiging. De Katholieke Burgerskring kreeg recht op zeven, het Christen Vlaams Werkersverbond en de stedelijke bond van boeren- en hoveniersgilden elk op zes plaatsen¹⁹. De eerste gemeenteraadsverkiezingen sinds oktober 1911 waren in Mechelen een grote teleurstelling voor de Grondwettelijken. Zij behaalden niet de negen of tien zetels waarop ze gehoopt hadden, maar met 28 % van de stemmen slechts acht van de 27 zetels. Aangezien er slechts drie en niet de verwachte vier kandidaten van de burgers en van de werklieden verkozen waren, moest één van beide verkozen landbouwersafgevaardigden in de gemeenteraad de plaats ruimen voor een burgerkandidaat. De Nationalen waren met hun 12,5 % en drie zetels best tevreden. Terwijl de liberalen nog vijf verkozenen behielden, vormden de socialisten als nieuwelingen in de raad meteen de grootste groep met 35 % of elf zetels. De Fronters en de herbergiers bleven met lege handen staan²⁰.

In tegenstelling tot Mechelen behaalden de katholieken te Lier een belangrijke overwinning met 51,5 % van de stemmen of twaalf zetels, meer bepaald vier

16. *GVM*, 9/10 april 1921, 1; 11 april '21, 1, tegenover publikaties van de Nationalen zoals *Op-Sinjoorken*, 18 april 1921, 4; *De Nationaal kandidaten (let op de schrijfwijze! n.v.d.r.)*, SAM, V 390 (3), *Pamfletten*.

17. Mercier aan alle kloosteroversten van Mechelen, 11 april 1921; Mercier aan de directrice van het *Pensionnat des Dames de Marie Coloma* te Mechelen Marie Françoise, 23 april 1921, AMFM, nr. 66, *Farde Querelle*.

18. *Aan de katholieken* (Grondwettelijken), SAM, V 390 (3), *Pamfletten*; *GVM*, 23/24 april 1921, 1; Mercier aan Dessain, 21 april 1921, AMFM, nr. 66, *Farde Querelle*.

19. J. VAN ORSHAEGEN, *Een bijdrage tot de politieke geschiedenis van het arrondissement Mechelen, inzonderheid van het kanton Lier (1894-1921)*, lic.-verh., Gent 1967, 329.

20. *GVM*, 26 april 1921, 1.

uit elke stand. Daarnaast zetelden er slechts vier socialisten en drie liberalen, terwijl de Fronters en de onafhankelijke middenstanders ook hier geen succes hadden²¹.

Na moeizame onderhandelingen kwam te Mechelen pas op 14 juni 1921 een schepencollege tot stand van Grondwettelijke katholieken, liberalen en socialisten. De pogingen van enkele gematigde Grondwettelijken om als verzoenend gebaar ook de Nationalen een schepenzetel toe te wijzen, stuitte niet alleen op beslist socialistisch verzet, maar ook in de eigen partij op tegenstand van de radicale flaminganten. Het grootste knelpunt was echter de burgemeestersjerp. Uiteindelijk bleef Dessain burgemeester, maar dit werd duur betaald, want Van den Hende werd de enige katholieke schepen. Dessains rivaal, leraar Désiré Bouchery, zetelde met twee andere socialisten en één liberaal in het schepencollege en kreeg de belangrijke post „onderwijs” onder zijn bevoegdheid²².

De gemeenteraadsverkiezingen gaven aan de Nationalen het gevoel zich als zelfstandige entiteit te kunnen handhaven. Ze bleken in Mechelen-stad ruim 30,7 % van de katholieke kiezers achter zich te hebben. Maar op kantonnaal, en zeker op arrondissementeel vlak waren ze een vrijwel onbeduidende minderheid²³.

Het vergrote zelfvertrouwen van de fransgezinden bleek o.a. uit de publikatie van *De Vlag*, het tweetalig „orgaan der Mechelse Katholieke Nationale Partij”, dat vanaf 5 mei verscheen. Het bleef echter een lokaal kiesblaadje, dat zich na de wetgevende verkiezingen van november 1921 niet zou kunnen handhaven²⁴.

De gespannen electorale sfeer die vanaf maart onafgebroken heerste tot na de provinciale verkiezingen van eind november 1921, was niet van die aard dat ze de gemoederen kon bedaren. Dit bleek o.a. tijdens de amnestiebetoging te Mechelen op 8 mei 1921, toen de Fronters hand in hand gingen met de Vlaamse Oud-Strijdersbond, het Katholiek Vlaams Verbond en de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding. Alhoewel burgemeester Dessain de manifestatie verboden had, nadat leden van de *Amitiés Françaises* en van de Nationale Oud-Strijdersbond bedreigd hadden met een tegenbetoging, ging er toch een meeting door, waarna het inderdaad tot hevige botsingen kwam met tegenstanders van de amnestie. Voor het hardhandig optreden van de ordediensten, dat ook in enkele katholieke bladen aangeklaagd werd, zou Dessain nog jaren

21. J. VAN ORSHAEGEN, o.c., 332.

22. *GVM*, 2 mei t.e.m. 27 juni 1921, bijna dagelijks; *Beknopt verslag der zittingen van den gemeenteraad*, 25e jrg., Mechelen, 1921, *Bijlagen*. Bouchery (Gent, 1888 - Mechelen, 1944) was vanaf 1919 volksvertegenwoordiger. In 1921-'26 was hij schepen te Mechelen. Van 1936 tot '38 zou hij Minister van P.T.T. zijn (P. VAN MOLLE, *Het Belgisch parlement*, Gent, 1969, 23).

23. *DV*, 5 mei 1921, 1 en 3.

24. *De Vlag — Le Drapeau* verscheen aanvankelijk om de 14 dagen en vanaf 6 juni 1921 om de maand. Het laatste nummer dateert van begin november 1921.

later door de Vlaams-Nationalisten persoonlijk verantwoordelijk worden gesteld²⁵.

De vete tussen de twee katholieke groepen laaide andermaal hevig op toen, na eerder mislukte pogingen, opnieuw een motie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit op 24 juni 1921 ter goedkeuring aan de Mechelse gemeenteraad voorgelegd werd. De fransgezinden durfden zich niet langer verzetten tegen de inrichting van Vlaamse leergangen aan deze hogeschool, maar wensten het behoud van de bestaande Franstalige universiteit. Uiteindelijk stemden enkel de drie Nationale gemeenteraadsleden advocaat J. De Glas en de geneesheren C. Tambuyser en L. Winckelmans tegen, terwijl één liberaal zich onthield, zodat de motie toch met grote meerderheid goedgekeurd werd²⁶.

De wetgevende en provinciale verkiezingen van november 1921

Niet alleen was er de ruzie tussen de Grondwettelijken en de Nationalen, ook binnen de hervormde katholieke associatie zelf was het wederzijdse vertrouwen tussen de standen steeds verder te zoeken naarmate de verkiezingen van november 1921 naderden. De drie aftredende volksvertegenwoordigers werden wel zonder veel discussie opnieuw voorgedragen, maar de landbouwers namen als best georganiseerde stand, in tegenstelling tot 1919, dit keer geen genoegen meer met de onzekere derde plaats op de Kamerlijst. Het arrondissementeel verbond van boerengilden eiste begin september zelfs dat de Keersmaecker lijstaanvoerder zou worden. De werklieden hielden op hun beurt vast aan de tweede plaats voor Van Isacker, die eind februari 1921 te Leuven het doctoraat in de rechten behaald had. Van Cauwenbergh dreigde echter als afgevaardigde van de burgers en van de stad Lier zich volledig terug te trekken indien hij als lijstaanvoerder de plaats moest ruimen voor een kandidaat van de andere standen²⁷.

Een definitief akkoord kwam er pas, nadat op 15 oktober de nieuwe kieswet voor de Senaat uitgevaardigd werd. Naast de rechtstreeks verkozen en provinciale senatoren zouden voortaan ook gecoöpteerde zetelen, door de Senaat zelf aangeduid. Van Cauwenbergh werd wel lijstaanvoerder voor de Kamer, maar hij zou zijn zetel afstaan aan eerste plaatsvervanger Van Isacker indien deze het niet zou halen als derde effectieve kandidaat. Dit echter op voorwaarde dat de

25. Cfr. o.a. *GVM*, 9 mei 1921, 2; *HV*, 15 mei 1921, 4 en de pamfletten van de Federatie van Vlaamse Nationalisten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1926, *SAM*, V 390 (3).

26. Voor commentaren op de geanimeerde debatten, cfr. *GVM*, 2/3 juli 1921, 2; *DV*, 6 juni '21, 1; 3 juli '21, 1-3.

27. PH. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk*, Antwerpen 1953, 66-68; Van Cauwenbergh aan Dessain, [ca. 5 en 9 sept. 1921], *SAM*, PD, 1919-'20-'21.

arbeiders en de boeren de Lierse politicus zouden steunen om gecoöpteerd te worden in de Senaat²⁸. De boeren waren op hun beurt tevreden met de tweede plaats op de Kamerlijst.

Mede door de aanslepende debatten in het Parlement over de democratisering van de Senaat verliep de samenstelling van de lijst voor die vergadering eveneens moeizaam. De Mechelse arrondissementsassociatie besliste op 2 oktober niet langer de nieuwe kieswetgeving af te wachten en stelde een voorlopige Senaatslijst op. Meteen was het duidelijk dat een grondige vernieuwing ervan ook dit keer zou uitblijven.

Tegen de verwachtingen in aanvaardde aftredend senator Ch. Lefebvre een vernieuwing van zijn mandaat en werd hij lijstaanvoerder. Aftredend lid Ch. Cools, 68 jaar oud, had reeds half augustus 1921 formeel laten weten zich niet meer kandidaat te zullen stellen. Van Cauwenbergh dacht aanvankelijk aan de Mechelse burgemeester Dessain als opvolger van Cools en aan de voorzitter van de Antwerpse provincieraad, rentenier Anatole de Cock de Rameyen uit Gestel, als plaatsvervanger²⁹.

Doch aangezien de arbeiders pas bereid bleken de onzekere derde plaats op de Kamerlijst te aanvaarden indien hun kandidaat Van Isacker er tevens eerste plaatsvervanger werd, diende het gewezen Mechelse gemeenteraadslid Jules Nobels, die in 1919 eerste plaatsvervanger was geweest, de plaats te ruimen. In ruil daarvoor werd Nobels de tweede effectieve en eerste plaatsvervangende Mechelse kandidaat voor de Senaat. Dessain zou slechts tweede plaatsvervanger zijn.

Anatole de Cock de Rameyen maakte op zijn beurt geen kans meer toen hij een hardnekkig tegenstander bleek van een verbinding met de lijst Van Cauwelaert uit Antwerpen. Van Cauwenbergh verzocht Dessain trouwens prompt na te gaan in hoever de opvattingen van de Cock een hernieuwing van zijn mandaat als provincieraadslid compromitteerden. Overigens werd de lijstverbinding met de hervormde associaties van Antwerpen en Turnhout op 2 oktober definitief goedgekeurd³⁰.

Alhoewel reeds midden augustus 1920 een ontwerp van statuten voor de arrondissementsassociatie overeenkomstig de standenvertegenwoordiging ingediend was bij het bestuur, was dit nog steeds niet goedgekeurd. Daardoor diende de

28. Achteraf beweerde *HV*, 15 jan. 1922, 1, dat hertog Robert d'Ursel (Brussel, 1873 - ald., 1955), provinciaal senator sinds 1913, beloofd had ontslag te nemen in de Senaat ten voordele van een kandidaat uit Mechelen indien het plan dreigde te mislukken.

29. A. de Cock de Rameyen (Antwerpen, 1867 -ald., 1932) was sinds 1900 lid en van 1918 tot '21 voorzitter van de Antwerpse provincieraad. Van mei 1922 tot november 1923 zou hij gouverneur ad interim zijn, en van 1925 tot '29 senator. In 1922 zou de dochter van een jongere broer van hem huwen met de oudste zoon van Charles Dessain (P. VAN MOLLE, *o.c.*, 70; *Ons Lier*, 27 nov. 1921, 1, met een opvallende hulde).

30. *GVM*, 11 sept. 1921, 2; 4 okt. '21, 1. Van Cauwenbergh aan Dessain, 19, 27, 28 en 30 aug. 1921; 8, 9 en 12 sept. '21, SAM, PD, 1919-'20-'21.

oude procedure van de kantonale voordrachtlijst voor zowel de Kamer- als de Senaatsverkiezingen andermaal gevolgd te worden. Bijgevolg moesten alle kandidaturen op 2 oktober door de arrondissementele afgevaardigden in algemene vergadering goedgekeurd worden³¹.

Kort na deze bijeenkomst rezen er problemen tussen Mechelen en Turnhout over de onderlinge verdeling van de plaatsen op de senaatslijst. Na langdurige vruchteloze onderhandelingen werd het geschil voorgelegd aan een scheidsrecht van de Katholieke Unie³². Dat gaf eind oktober aan Turnhout het recht op zowel de tweede als de derde effectieve plaats, en bovendien op de vijfde niet-verkiesbare plaats. Mechelen moest zich tevreden stellen met Ch. Lefebvre op de eerste en J. Nobels op de onzekere vierde plaats, maar verkreeg wel beide eerste plaatsvervangende plaatsen. Het protest van verschillende Mechelse standsverenigingen tegen de uitspraak van het scheidsrecht bleef zonder resultaat³³.

De algemene beroering was sinds half oktober overigens nog gegroeid door het optreden van de Mechelse Werkliedenbond. Deze had op 9 september in eigen kring, en zonder er ruchtbaarheid aan te geven, beslist om het gewezen Mechelse gemeenteraadslid A. Verdellen voor te dragen al kandidaat voor de Senaat indien de wet op de verkiesbaarheid van de senatoren herzien was. Toen aan deze voorwaarde op 15 oktober voldaan was, maakte Van Isacker aan de voorzitter van de arrondissementsassociatie Van Cauwenbergh onmiddellijk de eis van de arbeiders bekend. De kandidaten die reeds op 2 oktober — weliswaar onder voorbehoud — aangeduid waren, weigerden echter de plaats te ruimen. Een wanhopige poging om Verdellen langs de arbeidersorganisaties van Turnhout vooralsnog op de lijst te krijgen, mislukte. Daarop werd door de Mechelse Werkliedenbond zelfs overwogen om voor de Senaat met een scheurlijst op te komen, maar dit stuitte in eigen kring op beslist verzet van meer gematigden, zoals Verdellen zelf. Ontmoedigd besloot men op 5 november om alszins te waken over de uitvoering van de overeenkomst tussen Van Cauwenbergh en Van Isacker betreffende de Kamerlijst en zich bij de Senaatsverkiezingen „in stilte te onthouden”³⁴.

31. Over het uitblijven van de hervorming van de arrondissementsassociatie was vooral ontevredenheid bij MW, o.a. *Hoofdbestuur*, 1 nov. 1921, AKAM, nr. 10.

32. De Katholieke Unie was bedoeld als een soort nationale raad van de katholieke partij. Zij was eind augustus 1921 ontstaan als een losse alliantie van de Federatie van Kringen uit 1868, de Belgische Boerenbond uit 1890, de Christelijke Landsbond van de Belgische Middenstand uit 1919 en tenslotte het Algemeen Christen Democratisch Verbond, dat eind 1920 de Katholieke Volksbond van 1891 verving en weldra zou uitgroeien tot het A.C.W. (E. GERARD, *Documenten over de katholieke partijorganisatie in België (1920-'22; 1931-'33)*, (*Bijdragen I.U.C.H.G.*, 91), Leuven 1981, 17-34.

33. Voor de uitspraak van het scheidsrecht, cfr. de nota van A. Verbist uit maart 1925, KADOC, Papieren L. Delvaux, nr. 1.3.13, alsook MW, *Hoofdbestuur*, 26 okt. 1921, AKAM, nr. 10.

34. Van Cauwenbergh aan Dessain, 15 okt. 1921, SAM, PD, 1919-'20-'21; MW, *Hoofdbestuur*, 17, 18 en 26 okt. 1921; 1, 2, 5 en 16 nov. '21; *Middenraad*, 9 en 29 sept. '21, AKAM, nr. 10.

Over de Nationalen deden te Mechelen ondertussen de wildste geruchten de ronde³⁵. Nadat de Grondwettelijken beslist hadden tot een lijstverbinding met de progressieve flaminganten in Turnhout en Antwerpen te komen, kondigden de Nationalen in hun blad *De Vlag* op 9 oktober met veel ophef aan met een aparte lijst op te komen „om verloren katholieke stemmen te vermijden” en tegelijk om gewezen minister Segers in Antwerpen erdoor te helpen. Zij hadden namelijk op hun beurt een lijstverbinding bekomen met de fransgezinden in Turnhout en Antwerpen. Burgemeester Dessain poogde een scheurlijst van de Nationalen nog te voorkomen door hun een verkiesbare plaats op een gemeenschappelijke katholieke lijst voor de provincieraadsverkiezingen aan te bieden. Maar dit voorstel werd niet aanvaard door de Nationalen. Zij droegen gewezen volksvertegenwoordiger J. Ortegat en grondeigenaar baron A. de Grüben uit Booischoot voor als aanvoerders van hun kandidatenlijsten voor respectievelijk Kamer en Senaat³⁶.

De eerste provincieraadsverkiezingen sinds 1910 zouden plaatsvinden op 27 november 1921. Het arrondissement werd overeenkomstig de nieuwe wetgeving van oktober 1921 ingedeeld in enerzijds het kiesdistrict Mechelen, bestaande uit de voorheen gescheiden kantons Mechelen-Noord en -Zuid naast Puurs, met negen mandaten, en anderzijds het kiesdistrict Lier, omvattende de kantons Lier, Duffel en Heist-op-den-Berg, met acht mandaten³⁷.

In het district Mechelen ging men wel akkoord om aan elk van de standen drie plaatsen toe te wijzen, maar er rees onenigheid over de vierde strijdplaats. Deze werd uiteindelijk in de wacht gesleept door de arbeiders. Dat de landbouwersgilden hun verkiesbare plaats toewezen aan een rentenier, is tekenend voor de invloed die de goeude burgerij in deze organisaties nog steeds bezat. Voor de burgers kwam een advocaat en voor de arbeiders kwamen een werkmans en een meubelmakersgast op een verkiesbare plaats³⁸.

In het kiesdistrict Lier werd pas op 18 november een akkoord bereikt over de vijf verkiesbare plaatsen. De burgers verkregen er slechts één, namelijk de lijstaanvoering voor A. de Cock de Rameyen, wiens reserves tegenover het minimumprogramma een vernieuwing van zijn mandaat uiteindelijk niet belet hebben. Net als in Mechelen was het typisch dat de tweede verkiesbare en de vijfde strijdplaats door de landbouwers toegewezen werden aan respectievelijk

35. Cfr. o.a. *GVM*, 5 okt. 1921, 2; E. GERARD, *De structuur van de katholieke partij, bijzonder in het Vlaamse land (1918-'21)*, lic.-verh., Leuven 1976, 243-244, naar *DS*, 7 en 12 okt. 1921.

36. *DV*, 9 okt. 1921, 1; 6 nov. '21, 4; Kiesnummer (nov. '21), 4.

37. *Pasinomie*, 5ème série, Brussel 1921, 19 okt. 1921, nr. 567, *Loi organique des élections provinciales*.

38. Dat men niet altijd even consequent was inzake de standenvertegenwoordiging bleek o.a. reeds duidelijk tijdens de provincieraadsverkiezingen van 1925. Aftredend provincieraadslid advocaat Albert Nobels, die voorheen in het kanton Mechelen de kandidaat van de burgers was geweest, trad toen op als vertegenwoordiger van de landbouwers (*GVM*, 30. sept. 1925, 2).

een geneesheer en een notaris. De werklieden hadden een letterzetter als derde en een handelaar als vierde kandidaat aangeduid³⁹.

De Nationalen kwamen voor de provincieraadsverkiezingen enkel op in het district Mechelen, weliswaar met een volledige lijst van negen kandidaten. Lijstaanvoerder was aftredend bestendig afgevaardigde Henri Claes uit Mechelen⁴⁰.

Tijdens de geanimeerde kiesstrijd in november 1921 werden alle progressieve flaminganten andermaal door de Nationalen over dezelfde kam geschoren als de gewezen activisten. Vooral de eis voor amnestie werd hen aangewreven als „overdreven flamingantisme” en als een gevaar voor de vrede dat in het voordeel van de Duitsers zou spelen. Het antimilitarisme van de „neo-activisten” en de samenwerking tussen de katholieke flaminganten en de socialisten heette een stap naar de volledige socialisering van het land. In dit verband werd vooral allusie gemaakt op de coalitie tussen Van Cauwelaert, met wiens lijst de Mechelse Grondwettelijken een verbinding hadden aangegaan, en de socialist Camille Huysmans na de gemeenteraadsverkiezingen van april 1921 te Antwerpen⁴¹.

De vrees van vele progressieve katholieken bleek terecht : bij de wetgevende verkiezingen van 20 november 1921 werden enkel Van Cauwenbergh en De Keersmaecker herkozen als volksvertegenwoordigers. De Kamerzetel van Van Isacker ging naar de liberalen, dat ondanks de lijstverbinding met de hervormde associaties van Antwerpen en Turnhout en ten gevolge van een verlies van slechts 2, 57 % t.o.v. 1919⁴². De Nationalen behaalden in Mechelen 2.906 stemmen of 5,55 %, ongeveer evenveel als in 1919. Zij hadden geen verkozene, maar hielpen een fransgezind katholiek uit elk van de arrondissementen Antwerpen en Turnhout in de Kamer. Bij de andere partijen waren er evenmin grote verschuivingen in het stemmenaantal. Er werden twee socialisten en één liberaal verkozen⁴³.

Zoals verwacht verloren de Grondwettelijken één van hun vier Senaatszetels aan de socialisten. Aldus werden enkel de katholieken Ch. Lefebvre uit Mechelen en F. du Four en P. van Reyngom de Buzet uit Turnhout herkozen⁴⁴.

39. *GVM*, 3 nov. 1921, 2; 8 nov. '21, 1; 23 nov. '21, 1; J. VAN ORSHAEGEN, *o.c.*, 334-336; *Ons Lier*, 13 nov. 1921, 2.

40. Apotheker H. Claes (Brussel, 1859-Mechelen, 1931) was vanaf 1900 gemeenteraadslid en vanaf 1903 schepen te Mechelen. In 1908 werd hij provincieraadslid. In 1909 nam hij ontslag als schepen en gemeenteraadslid om Ortegat, die volksvertegenwoordiger werd, op te volgen als bestendig afgevaardigde, functie die hij waarnam tot 1921. Hij bleef lid van de provincieraad tot zijn ontslag in mei 1931, enkele maanden voor zijn dood. Op gevorderde leeftijd had hij het diploma van burgerlijk mijnningenieur behaald.

41. *DV*, Kiesnummer (nov. '21), 1-4.

42. De Grondwettelijke lijst behaalde thans 22.192 van de 52.317 stemmen of 42,43 %.

43. R. DE SMET, e.a., *Atlas des élections belges (1919-'54)*, Brussel 1958, 14, 29.

44. Verrassender was dat de liberalen hun enige zetel verloren aan de Mechelse socialisten, die aldus voortaan twee verkozenen hadden in de Senaat.

De provincieraadsverkiezingen van 27 november 1921 brachten voor de katholieken geen verrassingen. In het kiesdistrict Mechelen werden vier Grondwettelijke kandidaten verkozen met 32,25 % van de stemmen. De Nationalen haalden er met 12,52 % hun lijstaanvoerder Claes door, terwijl daarnaast drie socialisten en één liberaal verkozen werden. In het kiesdistrict Lier werden met 60,40 % vijf katholieken verkozen, naast twee socialisten en één liberaal⁴⁵.

Ondanks enige tegenwerking van de Lierse Katholieke Burgerskring gaf Van Cauwenbergh ontslag als volksvertegenwoordiger ten voordele van eerste plaatsvervanger Van Isacker. Half december 1921 werd de 80-jarige gewezen burgemeester van Lier met de steun van de andere standen gecoöpteerd in de Senaat⁴⁶. Daarmee was de kiesstrijd ten einde en werd het klimaat gunstiger voor onderling overleg en een betere verstandhouding, zowel tussen de Grondwettelijken en de Nationalen als tussen de verschillende standen onderling binnen de hervormde katholieke associatie.

Nochtans had de kiescampagne van 1921, net als die van 1919, bij vele katholieke propagandisten geen al te beste indruk nagelaten. Het eindeloos geharrewar bij de aanduiding van de kandidaten, niet alleen tussen maar ook binnen de standen, had meer dan eens tot chaotische toestanden geleid. En wat erger was, de strijd ging niet meer om de partijgedachte, maar om de belangen van de standen. „Het gaf zelfs veelal de indruk dat men om de belangen van personen streed. Sommige gekozenen dachten nog slechts weinig aan het programma van de partij en nog minder aan de algemene belangen van het land”, aldus Van Isacker ruim twintig jaar later in zijn gedenkschriften⁴⁷. De volgende jaren zou de partij er evenmin in slagen deze nadelige eigenschappen van de standenvertegenwoordiging op te vangen. Dit was een belangrijke oorzaak van de crisis in 1936 en van de drastische hervorming die toen doorgevoerd werd.

Doch de invoering van de standenvertegenwoordiging, zowel te Mechelen als in de andere arrondissementen van het Vlaamse land, heeft nog andere belangrijke gevolgen gehad. Ze maakte vooral mogelijk dat vanaf 1919, en nog duidelijker vanaf 1921, de jonge katholieke flaminganten een veel sterkere greep kregen op het beleid dan ooit tevoren. Dit zowel op nationaal als op provinciaal en gemeentelijk vlak. Aldus droeg deze hervormingsbeweging van kort na de eerste Wereldoorlog bij tot de vervlaamsing en democratisering, niet alleen van de katholieke partij, maar ook van het maatschappelijk leven in het algemeen.

45. *GVM*, 29 nov. 1921, 1; 1 dec. '21, 2; *Ons Lier*, 4 dec. '21, 1.

46. PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 68-69; *GVM*, 24 nov. 1921, 1; 25 nov. '21, 1; 29 dec. '21, 2; Van Cauwenbergh aan Dessain, 28 nov. 1921, SAM, PD, 1919-'20-'21; MW, *Middenraad*, 1 dec. '21, AKAM, nr. 10.

47. PH. VAN ISACKER, *o.c.*, 68.

Epiloog

Ondanks het herhaaldelijk aandringen van de landbouwers- en vooral van de arbeidersstand slaagde de goeude burgerij erin om, zolang zij geen eigen de-gelijke standsorganisatie had opgebouwd, de officiële reorganisatie van de ar-rondissementsassociatie op de lange baan te schuiven. Pas bij het naderen van de wetgevende verkiezingen van april 1925 zou het probleem opnieuw op de voorgrond komen. Vanaf juli 1924 vonden er onderhandelingen plaats tussen de Grondwettelijke middenstandsgroep en de Nationalen met het oog op de gezamenlijke oprichting van een arrondissementele burgersbond. Deze verzoeningspoging strandde echter op het hardnekkig verzet van de Nationalen tegen het minimumprogramma. Om die reden traden zij niet toe tot de Burgersbond, die op 9 november 1924 wel opgericht werd, maar die door het afzijdig-blijven van de fransgezinden geen succes zou kennen. Op 22 februari 1925 werden de nieuwe statuten van de Grondwettelijke Arrondissementsvereniging goedgekeurd zonder dat de Nationalen zich aansloten.

Nochtans kwamen de fransgezinden bij de wetgevende verkiezingen van april 1925 niet op met een scheurlijst, in ruil voor een verkiesbare plaats op de Grondwettelijke lijst bij de provincieraadsverkiezingen van november van dat jaar. De versmelting van de twee groepen werd bevestigd door de eenheidslijst van „Verenigde Katholieken” in Mechelen-stad bij de gemeenteraadsverkie-zingen van oktober 1926. Omstreeks 1929-'30 was de Nationale Associatie voorgoed verdwenen en waren de overblijvende leidende figuren opgenomen in de standenpartij.

Het proces van vervlaamsing en democratisering van de Mechelse Katholieke associatie, dat na de Eerste Wereldoorlog in een opmerkelijke stroomversnel-ling was gekomen, maakte een constructieve vlaamsgezinde actie binnen de partij mogelijk. Haar vertegenwoordigers in het parlement werkten mee aan de belangrijke taalwetgeving die tijdens het Interbellum tot stand kwam. Tege-lijk kregen de arbeiders en de landbouwers meer dan vroeger vat op het beleid naarmate hun standsorganisatie verder uitgebouwd werd. Vooral toen om-streeks 1925 een nieuw evenwicht was bereikt, werd grote vooruitgang geboekt. Deze periode van consolidatie duurde tot het begin van de jaren dertig.

Naarmate de economische crisis zich vanaf 1929 steeds heviger deed gevoelen, kwamen de standen door hun tegenstrijdige materiële belangen grimmiger te-genover elkaar te staan. Dit voedde de algemene ontevredenheid en in het bij-zonder het ongeduld rond de Vlaamse kwestie, aangezien het duidelijk werd dat de taalwetgeving het nationale probleem van de verhouding tussen Vlamin-gen en Walen niet zou kunnen oplossen. Bij de vervroegde wetgevende verkie-zingen van november 1932 kon de strijd „om de ziel van 't kind” tegen de „niet-katholieken” als gemeenschappelijke vijand de eenheid te Mechelen, net als elders, nog herstellen. Maar daarna kwam de toenemende verdeeldheid ten gevolge van de enge standsgeest en het flamingantisch ongeduld des te duide-lijker naar voren.

De katholieke nederlaag bij de wetgevende verkiezingen van mei 1936, die te Mechelen zoals in zowat heel het land nog groter was dan verwacht, deed de voormannen van de katholieke partij besluiten tot een grondige hervorming op alle niveaus. In 1936-'37, en nog duidelijker in 1946, werd het systeem van de standenvertegenwoordiging in belangrijke mate teruggeschoefd, maar de standsorganisatie bleef behouden en werd nog verder uitgebouwd. Aldus hebben in de Christelijke Volkspartij van na de Tweede Wereldoorlog de standen tot op onze dagen een aanzienlijke invloed.

Blokhuisstraat 3
2800 Mechelen